

RAZPRAVE – STUDIES

Anton Tomšič, prvi slovenski poklicni časnikar

Vlasta Stavbar*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Tomšič A.; 94:070(497.4Maribor)

Vlasta Stavbar: Anton Tomšič, prvi slovenski poklicni časnikar. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 92=57(2021), 1, str. 9–23

Članek prikaže kratko življenjsko pot prvega slovenskega časnikarja in prvega urednika Slovenskega naroda. Poudarek je na njegovem mariborskem obdobju, ki se začne z letom 1867, ko je kot 26-letni študent vstopil kot koncipient v odvetniško pisarno uglednega mariborskega pravnika dr. Ferdinanda Dominkuša, in že naslednje leto prevzel urednikovanje novoustanovljenega liberalnega časopisa Slovenski narod, ki je 2. aprila 1868 začel izhajati v Mariboru. Skozi arhivsko gradivo, časopisne zapise, literaturo in spomine je predstavljeno njegovo delovanje v krogu mladih štajerskih politikov. Kot urednik je Tomšič k sodelovanju povabil odlične sodelavce: Franca Celestina, Frana Erjavca, Frana Levca, Frana Levstika, Josipa Vošnjaka in druge ter si prizadeval za postavitev prve slovenske tiskarne v Mariboru. Zgodnja smrt in aktivnosti za postavitev Tomšičevega spomenika v Mariboru zaključujeta prispevek.

Ključne besede: Anton Tomšič, časnikarji, Slovenski narod, Maribor, Tomšičev spomenik

1.01 Original scientific article
UDC 929Tomšič A.; 94:070(497.4Maribor)

Vlasta Stavbar: Anton Tomšič, the first Slovene professional journalist. Review for History and Ethnography, Maribor 92=57(2021), 1, pp. 9–23

The article traces the short life of the first Slovene professional journalist and the first editor of the Slovenski narod (Slovene Nation), the first Slovene daily. It focuses on his Maribor period, which begins in 1867 when, as a 26-year-old student, he joined the law

* Dr. Vlasta Stavbar, zgodovinarica, višja bibliotekarka specialistka, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 2000 Maribor, Slovenija, vlasta.stavbar@um.si

office of the prominent Maribor lawyer Dr. Ferdinand Dominkuš as a trainee lawyer, and took over in the following year the editorship of the newly founded liberal newspaper *Slovenski narod* (Slovene Nation), which began publishing in Maribor on 2 April 1868. His activities and work in the circle of young Styrian politicians are presented through archival material, newspaper records, literature and memoirs. As an editor, Tomšič cooperated with excellent colleagues, including Franc Celestin, Fran Erjavec, Fran Levč, Fran Levstik, Josip Vošnjak and others, and strived for the establishment of the first Slovenian printing house in Maribor. His early death and activities for the erection of the Tomšič Memorial in Maribor conclude the article.

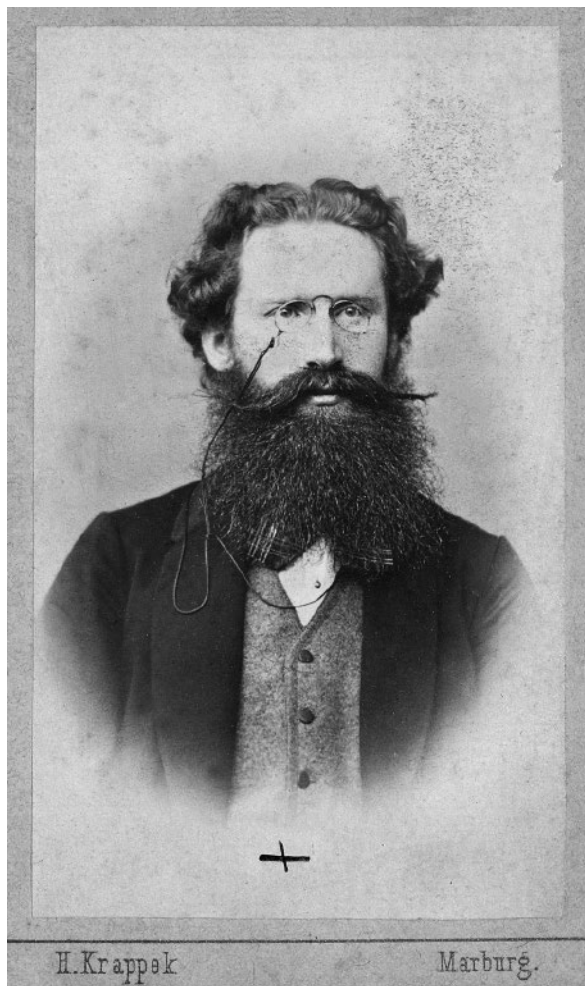
Keywords: Anton Tomšič, journalists, *Slovenski narod*, Maribor, Tomšič Memorial

»Der windische Kristus« [slovenski Kristus] so ga Mariborčani v šali imenovali, ker je imel dolgo, gosto, svetlo brado in obraz, s kakršnim so nekateri slikarji Kristusa slikali. Bil je visoke rasti; gosti, kodrasti lasje so obkrožali jasno, visoko čelo; nosil je ščipalnik, ker je bil kratkoviden; pod ravnim grškim nosom je imel zavihane brke in bil sploh moška lepota. Hodil je samozavestno in bil spoštovan tudi od nasprotnikov. Jaz sem ga spoznal že iz Gradca, kjer je kot pravnik redno zahajal k sejam deželnega zbora. Ker jeseni ni imel več sredstev za daljnje študije, je jeseni l. 1867 vstopil v pisarno dr. Dominkuša.¹ Tako se Josip Vošnjak spominja Tomšiča v svojih *Spominih* in ga umešča v čas in prostor šestdesetih let 19. stoletja, ki so bila za Slovence najprej obdobje zbiranja sil, uveljavljanja slovenščine v političnem in kulturnem življenju, ustanavljanje čitalnic, raznih društev in političnih časnikov. Hkrati pa je bilo to obdobje vzbujanja politične narodne zavesti in organiziranje slovenske stranke. Slovenci so bili na prve volitve leta 1861 nepripravljeni in niso dobili večine niti v kranjskem deželnem zboru. Šele šest let pozneje, na drugih volitvah leta 1867, je slovenska stranka skoraj na celotnem slovenskem narodnem ozemlju prvič nastopila organizirano in tudi uspešno. Štajerski Slovenci so v šestdesetih letih 19. stoletja bili še posebej aktivni. Pomembno mesto ob organizatorju Josipu Vošnjaku, politiku Radoslavu Razlagu, zdravniku Matiji Prelogu in drugih štajerskih *rodoljubih* je pripadlo tudi Antonu Tomšiču, ki je leta 1868 prevzel uredništvo 2. aprila v Mariboru ustanovljenega liberalnega časopisa *Slovenski narod* na priporočilo dr. Fredinanda Dominkuša.

Anton Tomšič se je 26. maja 1842 rodil Antonu in Marjeti Tomšič, r. Pajk, v Dednem Dolu pri Višnji Gori, kjer je obiskoval tudi osnovno šolo. Gimnazijska leta (1855–1857) je preživel v Ljubljani, Trstu in Celju ter Novem mestu (1858–1863), kjer je maturiral. V Gradcu je študiral pravo, vendar je zaradi pomanjkanja sredstev za nadaljevanje študija le te-ga je opustil in vstopil kot 25-letni doktorant v Dominkuševo pravno pisarno v Mariboru in postal

¹ Vošnjak, *Spomini*, str. 227.

koncipient. Kot je pripovedoval Jaro Dolar, je bila Dominkuševa pisarna zelo ugledna; mariborski advokat, politik in rodoljub Ferdinand Dominkuš pa *imoviti mož*, ki se je v svojo bližnjo pisarno vozil s kočijo in dvema paroma belcev in imel prelepo, mlado soprogo.²

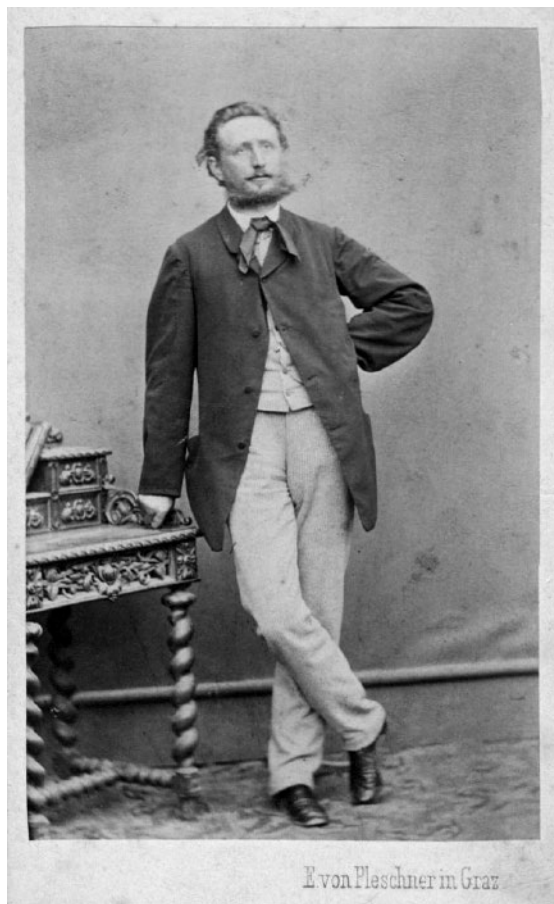

Slika 1: Anton Tomšič.
Univerzitetna knjižnica Maribor, Zbirka drobnih tiskov, inv. 8516.

Tomšič je že v graškem obdobju aktivno deloval v slovenskem graškem narodnobuditeljskem krogu. Bil je pomembna opora pri izdajanju revije *Čitalnica*, ki jo je oblikoval in urejal Ivan Geršak. Revija je izhajala v Gradcu med letoma 1865 in 1866. Izšli so štirje zvezki s 368. stranmi. *Čitalnica* je

² Kmecl, *Slovenska postna premissljevanja*, str. 129.

seznanjala bralce z gospodarskimi in pravnimi vprašanji, zgodovino, naravoslovjem in drugimi temami. Geršak je pritegnil k sodelovanju vrsto sodelavcev (M. Pleteršnik, M. Prelog in druge). S *Čitalnico* je slovenska graška inteligenca vplivala na publicistično osamosvajanje izpod Bleiweisovega vpliva.

Slika 2: Anton Tomšič v Gradcu.

Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 4256.

Politična in publicistična akcija mladoslovenstva proti fevdalno konservativnemu staroslovenskemu taboru se je odvijala tudi v slovenskem političnem prostoru. Publicistična akcija je pomenila časnikarski naskok uporne mladoslovenske ekipe na Bleiweisove monopolistične tendence. Uspešno akcijo so omogočala tudi nekatera določila novega tiskovnega zakona, ki je bil sprejet 17. decembra 1862. Kot piše Fran Vatovec leta 1968³ ob stoletnici

³ Vatovec, *Stoletnica Slovenskega naroda*, str. 6.

Slovenskega naroda, je *ofenziva mladoslovenske opozicije nad Bleiweisov reakcionarni časniški monopol* udarila s treh strani, in sicer iz Ljubljane, kjer je bil 2. januarja 1863 ustanovljen prvi slovenski politični časnik *Naprej*. Lastnik je bil Miroslav Vilhar, resnični časnikarski oblikovalec pa Vladimir Levstik. Iz Celovca je presenetil *Slovenec* (1865–1867) Andreja Einspielerja. Prva slovenska svobodna časniška tribuna. Tretji sunek pa je prišel iz Maribora. Po mnenju Josipa Vošnjaka Bleiweisove *Novice* in klerikalni *Slovenski gospodar* nista več zadoščala za tedanje potrebe slovenskega prebivalstva. 2. aprila 1868 je pričel izhajati *Slovenski narod*. Priprave za njegovo izhajanje so potekale v več korakih. Štajerski domoljubi so se konec leta 1867 zbrali v Celju, kjer so sklenili, da je treba za izhajanje novega političnega liberalnega časopisa zagotoviti lastno tiskarno. Ustanovili so komanditno družbo z osnovno glavnico 12.000 goldinarjev z deleži po 250 goldinarjev. Tako je bil položen temeljni kamen novemu mariborskemu slovenskemu časopisu. V tretjem koraku so se ustanovniki lotili iskanja urednika. Nalogo so zaupali mlademu, 26-letnemu Antonu Tomšiču, koncipientu v odvetniški pisarni dr. Dominkuša, ki je kazal »neprecenljivo naravno nadarjenost, svojim milim čutom dajati isto obliko, ki je bila predmetu najprimernejša in ki je segala bralcem najgloblje v srca.«⁴ Tomšič je na osnovi Levstikovega, Sernečevega in Plojevega osnutka pripravil publicistični program Slovenskega naroda. Na zboru ustanoviteljev 18. marca 1868 v Mariboru je bil potrjen in 2. aprila 1868 je izšla prva številka glasila mladoslovenske protibleiweisove struje. Še vedno pa ni bila uresničena pobuda ustanovitve lastne tiskarne. Primanjkovalo je lastnih sredstev. Tomšič se je aktivno lotil projekta tiskarne. Povezal se je s svojim prijateljem Francem Skazo iz Šmarja pri Jelšah, ki je bil pripravljen ustanoviti tiskarno v Mariboru. Ustanovniki so predali usodo časopisa Tomšiču s pogojem, da bo ustanovljena Narodna tiskarna v Mariboru in da *Slovenski narod* tudi v prihodnje izhaja po načrtanem političnem programu. Za svoj ustanovni kapital v višini 6.000 goldinarjev niso zahtevali odškodnine. S 1. januarjem 1871 je postal *Slovenski narod* last triumvirata: Anton Tomšič, Franc Skaza in Hugo Tanšič, trgovec iz Šmarja. Tomšič je postal tudi solastnik tiskarne. Tomšič se je z vso vnemo lotil dela, da bi tiskarna čim prej začela z delom.⁵ Rojstva Narodne tiskarne, žal, ni dočakal, saj je na svoj 29-rojstni dan umrl.⁶ 18. julija 1871 so *Slovenski narod* prvič tiskali v lastni tiskarni, že naslednje leto pa so uredništvo Slovenskega naroda preselili v Ljubljano.

⁴ Josip Vošnjak, Kako se je ustanovil Slovenski narod. *Slovenski narod*, 1. 6. 1893, str. 3–4.

⁵ Namestništvo je Tomšiču dalo dovoljenje za tiskarno. *Slovenski gospodar*, št. 43, 1870, str. 176.

⁶ Josip Jurčič, Anton Tomšič. (Nekrolog). *Slovenski narod*, 3. 6. 1871, str. 2–3.

Ob ustanovitvi *Slovenskega naroda* pa je ves čas med štajerskimi rodoljubi telo stremenje po ustanovitvi slovenskega literarnega lista v Mariboru. Prvi, ki je v *Slovenskem narodu* predlagal ustanovitev *beletrističnega lista* v Mariboru, je bil Davorin Trstenjak s svojim »*Nasvetom, kako bi se slovstvena delavnost med slovenskimi pisatelji bolj pospeševala.*«⁷ Trstenjak je pripravil načrt za pravila in poslovnik literarnega društva ali neke vrste pisateljsko centralo, ki bi organizirala in racionalizirala celotno slovensko znanstveno in beletristično produkcijo. Središče tega društva pa bi po Trstenjakovem načrtu bil Maribor, kjer bi izhajalo tudi društveno glasilo.⁸ Objava *Nasveta* je sprožila polemiko, kjer so se pokazale prve razlike med štajerskim bolj praktično političnim krilom Mladoslavencev in Levstik-Jurčič-Stritarjevo bolj literarno skupino. Jurčič je v imenu slednjih *Nasvet* odklanjal, Štajerci pa so Trstenjakovo organizacijsko misel strastno zagovarjali.⁹ Polemika se je deloma tudi po zaslugi Tomšiča, ki je po daljšem oklevanju le tiskal Jurčičev odgovor na Pajkov učiteljski opomin, končala z Jurčičevo zmago. Trstenjakova ideja je pri Štajercih živela naprej in se vedno znova pojavljala. Ponovno že ob prenehanju izhajanja *Slovenskega glasnika* in ob Jurčičevem prihodu v Maribor. Jurčič je namreč v začetku julija 1868 zapusti Dunaj in se ponudil Tomšiču za sourednika *Slovenskega naroda*, tudi s svojim literarnim načrtom, vendar je bilo konec leta jasno, da ne bo prišlo do izdajanja literarnega glasila v Mariboru. Štajerski rodoljubi niso bili povsem zadovoljni s Stritarjevim *Zvonom*, tudi Tomšič ne.¹⁰ Želja po literarnem listu v Mariboru ni zamrla. Nov korak je pomenil predlog pisatelja in politika Radoslava Razlaga, ki je predvideval Tomšiča za literarnega urednika, vendar Tomšič ni bil navdušen nad tem predlogom, zlasti zaradi negotovosti načrta in podrejene vloge, ki bi jo ob tem imel.¹¹ Tomšič sicer ni imel literarnih ambicij, ampak je bil pod vplivom literarnih krogov, ki jim je pripadal, usmerjen v literaturo. Velik vpliv pri Tomšičevem uredniškem delu je imel Trstenjak in Tomšič se je nanj obračal po nasvete.¹² Ob želji za literarni list pa je Tomšiča gnalo tudi strastno rodoljubje. Hkrati pa je stremel, kot piše Dolar, »*po literarno-politični krajevni koncentraciji in taktični delitvi dela, je bil iz političnega zrelišča za tisto dobo in okolje vseskozi konkreten in realen. Če bi se mu pridružila še solidna materialna podlaga in število večjih sodelavcev, bi mogel marsikatero zapreko*

⁷ *Slovenski narod*, 4. 4. 1868, str. 3; Jaroslav Dolar, Stremljenje po slovenskem literarnem listu v Mariboru, *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Kovačičev zbornik), (1937), str. 219.

⁸ Prav tam.

⁹ *Slovenski narod*, 18. 4. 1868, str. 1.

¹⁰ Jaroslav Dolar, Stremljenje po slovenskem literarnem listu v Mariboru, *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Kovačičev zbornik), (1937), str. 222.

¹¹ Prav tam, str. 222.

¹² Dolar, *Stremljenje*, str. 223.

uspešno premagati.»¹³ Tomšič je rešitev za materialno varnost videl v slovenski tiskarni. Ohranjena korespondenca Tomšiča z Jurčičem in Trstenjakom kaže vsebino načrtovanega literarnega lista in njegova načela. Svojo vlogo pri literarnem listu pa je Tomšič videl kot prevajalec.¹⁴ Literarni list naj bi kot literarna priloga Slovenskega naroda izšel v drugem delu leta 1871. Tomšičeva prezgodnja smrt je tudi to preprečila. Želja po literarnem listu v Mariboru s tem ni prenehala. Nadaljevala se je, ko je Janko Pajek prevzel Narodno tiskarno v Mariboru ter uredništvo in lastništvo *Zore* (1874).

Tomšič je urejal *Slovenski narod* vzorno po načrtanem programu, jezik prispevkov je bil skrben. K sodelovanju je povabil različne sodelavce, med drugim Franca Celestina, Frana Erjavca, Frana Levca, Frana Levstika, Josipa Ogrinca, Janka Pajka, Josipa Vošnjaka in Valentina Zarnika, vendar je bilo dopisnikov malo. Dopise je sam popravljal in urejal. Plača ni bila visoka, zato je nekaj časa stanoval skupaj z Jurčičem v uredniških prostorih, ki so bili do 3. septembra 1868 v enonadstropni hiši na Stolnem trgu št. 184 (porušena je bila leta 1891, današnji Slomškov trg), nato v hiši na Gosposki ulici 117 (danes Gosposka ulica 29), od marca 1869 spet na Stolnem trgu št. 184, od maja pa na Stolnem trgu št. 179 (danes je to Slomškov trg 5).¹⁵ Kasneje je Tomšič stanoval v Čeligijevi hiši. Ob koncu leta 1870 je razmišljal tudi o poroki, vendar je to zamisel kmalu opustil in se odločil vzeti k sebi sestro Marijo, ki mu je gospodinjala.¹⁶ O Tomšičevem zasebnem življenju ni veliko znanega, omenjajo pa neuslišano ljubezen do Dominkuševe soproge.¹⁷

Tomšič se je ob prihodu v Maribor moral vključiti v mariborske razmere. Nekdanji nemirni študent, ki je gimnazijska leta preživel na štirih mestih, se je ustalil v Mariboru, ki ga ni več zapustil, razen ko se je glede na novi poklic urednika odpravil na potovanja, in sicer v Prago na Husove slavnosti,¹⁸ v Sisek na sestanek jugoslovanskih politikov, na Dunaj, v Trst, Ljubljano ... Družabne stike je bolj ali manj uspešno gradil v krogu štajerskih rodoljubov in slovenskih literatov. Do Dominkuša je vsaj v začetku čutil hvaležnost, da ga je vzel v službo in mu tako omogočil izboljšanje slabega gmotnega položaja. Tomšičevi starši, ki so bili sicer premožni, ga kot študenta niso podpirali, ker za študij ni izbral bogoslovja. Kasneje se je, menda tudi zaradi ljubosumnosti, odnos med Dominkušem in Tomšičem skrhal, nato pa po posredovanju Vošnjaka tudi zgladil. Tomšič se za Vošnjaka nikoli ni mogel povsem navdušiti, čeprav

¹³ Prav tam, str. 224.

¹⁴ Prav tam, str. 227.

¹⁵ Dolar, Anton Tomšič v Mariboru. *Kronika slovenskih mest*, 1936, št. 1, str. 38–41; Globočnik, Prvi uredniki slovenskega naroda. *Teorija in praksa*, 2018, št. 4, str. 820–821.

¹⁶ Dolar, Anton Tomšič v Mariboru, str. 38.

¹⁷ Kmecl, *Slovenska postna premišljevanja*, str. 129.

¹⁸ G. A. Tomšič. *Slovenski gospodar*, št. 37, 1869, str. 148.

se je ob uredniških težavah nanj velikokrat obračal po nasvete. Tudi z Zarnikom se ni posebej razumel. Sodelovanje z Jankom Sernecem se je skrhalo, ko ga ta ni hotel zastopati v sodbi o *Tujčevi peti*, čeprav je Sernec ob prezgodnji Tomšičevi smrti zelo žaloval. Posebno razmerje je bilo med Tomšičem in Razlagom. Najintimnejša Tomšičeva prijateljka sta bila gotovo Koceli in Jurčič. S slednjim si je delil tudi stanovanje. Omeniti velja še Železnikarja, Rapoca, ki je bil njegov sodelavec v Dominkuševi pisarni, Duhača ml. in Skazo. Odnosi med Tomšičem in navedenimi štajerskimi politiki so bili velikokrat napeti, zlasti ob dejstvu, da je bil Tomšič zelo občutljive narave in da so mu prevečkrat dajali *čutiti podrejenost v njihovi službi*. Mladostni idealizem, s katerim je Tomšič vstopil v politično življenje, in mariborska zgodba sta ga že zelo hitro pripeljala do razočaranja.¹⁹

Z uredniškim delom je bil Tomšič preobremenjen, vendar za kritiko tudi zelo občutljiv, zato mu je predlog Radoslava Razlaga, da se ustanovi nekakšen časnikarski odsek (nadzorni odbor), ki bi dajal navodila za urejevanje časopisa, Tomšiča zelo zagrenil. Še zlasti, ker naj bi v ta odbor povabili tudi staroslovenca dr. Etbina Henrika Costo, nekdanjega ljubljanskega župana in poslanca, ki je bil njegov nasprotnik. Tomšič je bil prepričan, da ga želijo izriniti. Josip Vošnjak v svojih spominih navaja številne zapise iz njune korespondence, kjer se kaže Tomanova rahločutnost in velikokrat stiska, kako naprej. V teh primerih se je pogosto posvetoval z Vošnjakom in ga prosil, naj: »... vendar pride v Maribor ...«, da bi se z njim dogovoril o »... daljnjem postopanju ...«.²⁰

Radikalna uredniška politika je Tomanu prinesla vrsto tiskovnih pravn. Med odmevnejšimi je bila pravda zaradi objave Levstikovega članka *Tujčeva peta*.²¹ Prvostopenjsko sodišče je sicer Tomanu oprostilo, medtem ko mu je višje v Gradcu izreklo kazen v višini 50 goldinarjev ali 10 dni zaporu, 60 goldinarjev izgube od kavcije ter poravnavo sodnih stroškov. Tudi dunajsko sodišče je sodbo potrdilo. Na vprašanje sodnika, če je kot urednik pripravljen imenovati avtorja spornega članka, je odgovoril: »Časnikarska spodobnost in poštenost mi kaj takega ne dopušča.« V primeru treh Levstikovih uvodnikov²² pa je s svojim odličnim zagovorom Tomšič prepričal porotnike in bil

¹⁹ Dolar, *Anton Tomšič v Mariboru*, str. 39–40.

²⁰ Vošnjak, *Spomini*, str. 228–230.

²¹ *Slovenski narod*, št. 73, 1868, str. 1–2.

²² Slovenci »galgelvögel«, *Slovenski narod*, 22. 6. 1869, str. 1–2; Kdo na Kranjskem vlada, *Slovenski narod*, 20. 7. 1869, str. 1–2; Janjče in Vevče, *Slovenski narod*, 3. 9. 1869, str. 2–4.

oproščen.²³ Tomšiča je pred *tiskovno sodnijo* v Celju²⁴ zagovarjal dr. Radoslav Razlag, ki je zahteval razpravo v slovenskem jeziku. Obtoženec, zagovornik in državni pravdnik so govorili slovensko, sodišče pa nemško in slovensko.²⁵

Tomšiča kot časnikarja lahko sledimo preko člankov v katoliškem in konservativnem listu za štajersko podeželje *Slovenski gospodar*, ki ga je leta 1867 v Mariboru ustanovil dr. Matija Prelog, ter večinsko v *Slovenskem narodu*. Navajam nekatere: Evropa v orožji,²⁶ Bog visoko, a cesar daleko,²⁷ Richard Cobden,²⁸ B. Beust o notranjih zadevah,²⁹ Finance in kupčija v Srbiji,³⁰ Čudni svetniki.³¹

Podpisoval se je kot A. T. ali T. Prav tako so nekateri uvodniki njegovi, vendar brez naslova. Pisal je tudi novice »Iz Maribora« ter listek o slovenskem visokošolskem vprašanju.³²

Pomembno pa je bilo tudi Tomšičevo politično in narodnobuditeljsko delo. Bil je v središču narodnega gibanja na slovenskem Štajerskem. Bil je predsednik graške Slovenije, predaval v mariborski Čitalnici,³³ debatiral o perečih političnih vprašanjih v krogu z Josipom Jurčičem, Kocljem, B. Ipavcem, Valentinom Zarnikom in drugimi mariborskim domoljubi, ki so se srečevali v hišah odvetnikov Dominkuša in Serneca. Mesto druženja je bilo tudi uredništvo Slovenskega naroda ali pa slovensko omizje v Ronacherjevi gostilni. Tomšič je bil odbornik v Slovanski čitalnici in predsednik Slovenskega političnega društva.³⁴ Odlikovala ga je umetnost govorništva, zato je s svojimi nastopi navduševal na shodih in taborih, posebno še na shodu 3. maja 1868 v Veliki Nedelji in na taboru v Ormožu 8. avgusta 1869. Na ormoškem taboru je Tomšič govoril o uveljavitvi slovenskega jezika v uradih in pozival Slovence, da sami zahtevajo »slovenska pisma« ter da se naj ne ustrašijo uradnikov.³⁵

²³ *Slovenski narod*, 14. 12., str. 3; 18. 12, str. 2; 24. 12., str. 1.

²⁴ Tiskovne pravde. *Slovenski gospodar*, št. 47, 1869, str. 188.

²⁵ Telegram Slov. Narodu. *Slovenski narod*, št. 146, 1869, str. 3; Tiskarska pravda Slov. naroda. *Slovenski gospodar* št. 50, 1869, str. 200.

²⁶ *Slovenski narod*, 24. 11. 1868, str. 1–2.

²⁷ *Slovenski narod*, 28. 5. 1868, str. 1.

²⁸ *Slovenski narod*, 19. 5. 1868, str. 1–2; 14. 5. 1868, str. 1–2; 19. 5. 1868, str. 1–2.

²⁹ *Slovenski narod*, 26. 11. 1868, str. 1–2.

³⁰ *Slovenski narod*, 8. 12. 1868, str. 2; 10. 12. 1868, str. 1; 12. 12. 1868, str. 2.

³¹ *Slovenski narod*, 12. 12. 1868, str. 1.

³² *Slovenski narod*, 12. 5. 1870, str. 1–2; 14. 5. 1870, str. 1–2; 17. 5. 1870, str. 1.

³³ Iz Maribora. *Slovenski gospodar*, št. 48, 1868, str. 195.

³⁴ Iz Maribora. *Slovenski gospodar*, št. 24, 1869, str. 95.

³⁵ Tabor v Ormožu. *Slovenski gospodar*, 19. 8. 1869, str. 1.

Anton Tomšič je umrl 26. maja 1871 na svoj devetindvajseti rojstni dan. Našli so ga v njegovem stanovanju. Okoliščine Tomšičeve smrti so skrivnostne, saj se ne izključujejo samomor (zastrupitev z digitalinom) in njegova suicidalna nagnjenja, ki so bila družinsko pogojena.³⁶ Vzrok smrti pa naj bi bila po mnenju zdravnikov srčna kap. Vošnjak ga v svojih Spominih opisuje kot: »najbolj nadarjenega žurnalista, ki je imel vselej jasno in pravo sodbo o vseh političnih in narodnostnih vprašanjih in spretno pero. Bil je energičen in je vselej brez strahu zagovarjal svoje stališče, naj se je s tem komu zameril ali ne.«³⁷ Njegovi članki pa so po mnenju Karola Glaserja: »odlikovani po krepkem jeziku in redki duhovitosti; v vsakem slučaju je znal najti primerne izraze in zadeti pravo javno mnenje Slovencev.«³⁸

Slika 3: Spomenik Antonu Tomšiču.
Univerzitetna knjižnica Maribor, Zbirka drobnih tiskov, inv. 4455.

³⁶ Kmecl, str. 129; Globočnik, str. 825.

³⁷ Vošnjak, *Spomini*, str. 231.

³⁸ Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva*, IV, str. 365.

Mariborski rodoljubi so ustanovili odbor za postavitev nagrobnega spomenika Antonu Tomšiču. Predsednik odbora je bil dr. Dragotin Koceli, blagajnik Ivan Železnikar, tajnik Alojz Gregorič, člana pa prof. Janko Pajk in Franc Rapoc.³⁹ Odbor je naročil tudi Tomšičevo sliko, ki jo je naslikal Ivan Franke leta 1876.⁴⁰ Spomenik v obliki piramide je izdal ljubljanski kamnosek Vinko Čamernik. Ob postavitvi leta 1875 je *Slovenski narod* med drugim zapisal »Na temelji piramide pa je napisano v zlatih črkah: »Hrabromu bojniku o svobodi i napredku slovenskega naroda postavili ta spominek njega čestitelji 1875. leta.«⁴¹

To naj bi bil prvi slovenski javni spomenik v Mariboru.⁴² Odziv je bil zelo velik in ostanek denarja v višini 1700 goldinarjev, od katerih so del namenili Slovanski čitalnici v Mariboru »za stalno oskrbo Tomšičevega groba, del pa je prevzela Slovenska matica in ustanovila Tomšič-Jurčičevo ustanovo za leposlovne nagrade. Na mestnem pokopališču v Ljudskem vrtu so zaradi prostorske stiske leta 1910 prenehali pokopavati. Ko so leta 1940 pokopališče dokončno ukinili, so Tomšičeve telesne ostanke prenesli v skupno grobnico zaslužnih mož na pokopališče na Pobrežju.⁴³ Nagrobni spomenik je bil odpeljan na dvorišče mariborskega muzeja. Od leta 1955 je Tomšičev spomenik spet na ogled javnosti, in sicer stoji na vzhodni strani Trga generala Maistra.

V čitalnici so sčasoma pozabili na svojo dolžnost in Tomšičev grob je začel propadati. *Mariborski Večernik Jutra* je opozoril mariborsko javnost, da je Tomšičev grob »silno zapuščen in zanemarjen«.⁴⁴ Skrb za Tomšičev grob je prevzel njegov dolenjski rojak Franjo Pirc.⁴⁵ Pirc je tudi nasprotoval postavitvi Tomšičevih zemeljskih ostankov. Ni se strinjal z odločitvijo župana Alojzija Juvana, ki je na pobudo Muzejskega društva Maribor imenoval odbor, katerega naloga je bila poskrbeti za prenos telesnih ostankov zaslužnih mož s pokopališča v Ljudskem vrtu na Pobrežje. Pirc je pisal protestna pisma (hrani

³⁹ Sklep okrajnega sodišča v Mariboru o volilu dr. Franca Rapoca za Tomšičev nagrobni spomenik – izločitev dveh hranilnih knjižic iz Rapoceve zapuščine (rokopis, 1. 5. 1883). S podpisom: Adalbert Gertscher (okrajni sodnik v Mariboru). V: Okrajno sodišče. (1883). Sklep okrajnega sodišča v Mariboru. <https://dr.ukm.um.si/izpis.php?lang=slv&id=25218>

⁴⁰ Domače stvari. *Slovenski narod*, 4. 6. 1876, str. 3.

⁴¹ Tomšičev spomenik. *Slovenski narod*, 21. 9. 1875, str. 3.

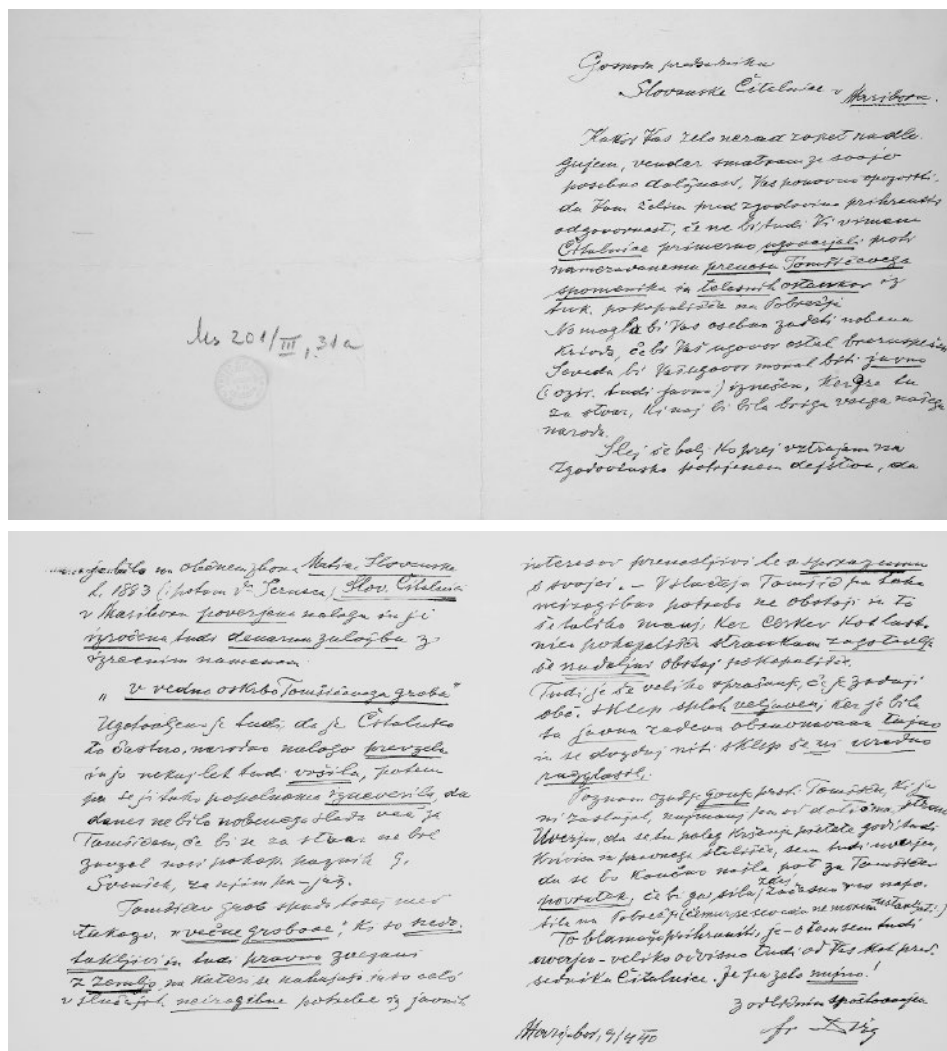
⁴² Globočnik, str. 826.

⁴³ Tomšič še v grobu brez miru. *Jutro*, 22. 4. 1940, str. 3; Dopis o zadevi prenosa telesnih ostankov Tomšiča iz starega mariborskega pokopališča, z dne 10. 1. 1940 (tipkopis) V: UKM, Rokopisna zbirka, Ms 201/VI. V ohranjenem gradivu Slovanske čitalnice, ki ga hrani Rokopisna zbirka Univerzitetne knjižnice Maribor (Ms 201/VI) je gradivo o spomeniku in grobu Antona Tomšiča.

⁴⁴ *Mariborski Večernik Jutra*, 31. 10. 1927, str. 3.

⁴⁵ Munda, Franjo Pirc – pozabljeni slovenski časnikar in domoljub. *Časopis za zgodovino in narodopisje* št. 1–2, 2018, str. 94–98.

Rokopisna zbirka UKM Ms 201/III) tudi predsedniku Slovanske čitalnice v Mariboru Niku Vrblu, kjer ga je opozoril, da se je Slovanska čitalnica, tudi s sprejetjem finančnih sredstev, zavezala za skrb in urejanje Tomšičevega groba in da bi morali nasprotovati prenosu Tomšičevega nagrobnika.⁴⁶ Svoja stališča je Pirc naslovil tudi na mariborsko Muzejsko društvo.

Slika 4: Pismo Franja Pirca predsedniku Slovanske čitalnice Niku Vrblu o skrbništvu Tomšičevega groba leta 1940.

Univerzitetna knjižnica Maribor, Rokopisna zbirka, Slovanska čitalnica Ms 201/III-31.

⁴⁶ Dva dokumenta (rokopis): z dne 13. 1. 1940 in 9. 4. 1940 pismi novinarja F. Pirca o skrbništvu Tomšičevega groba. V: Pirc, Franjo. (1940). Franjo Pirc. <https://dr.ukm.um.si/izpis.php?lang=slv&id=22484>

Po mnenju njegovih sodobnikov je Antona Tomšiča, prvega slovenskega poklicnega časnikarja, odlikovala »duhovitost, delavnost, dobrosrčnost, zdrav humor in neskončna ljubezen do naroda.«⁴⁷

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri/rokopisno gradivo

Univerzitetna knjižnica Maribor, Rokopisna zbirka, Ms 201/VI

Časopisni viri

Jutro, 1940.

Slovenski gospodar, 1869.

Slovenski narod, 1868–1876.

Literatura

Jaroslav Dolar, Stremljenje po slovenskem literarnem listu v Mariboru. *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Kovačičev zbornik) 32, 1937, št. 1–4, str. 219–227.

Jaroslav Dolar, Anton Tomšič v Mariboru. *Kronika slovenskih mest* 3, 1936, št. 1, str. 38–41.

Karel Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana, 1894–1898.

Damir Globočnik, Prvi uredniki slovenskega naroda. *Teorija in praksa* 55, 2018, št. 4, str. 817–833.

Matjaž Kmecl, *Slovenska postna preišljevanja*. Ljubljana, 1987.

Mirko Munda, Franjo Pirc – pozabljeni slovenski časnika in domoljub. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 89=54, 2018, 1–2, str. 81–101.

Josip Sernec, *Spomini*. Ljubljana, 2003.

Fran Vatovec, *Stoletnica Slovenskega naroda*. Maribor, 1968.

Josip Vošnjak, *Spomini*. Ljubljana, 1982.

Spletni viri

Slovenska bibliografija. »Anton Tomšič«. Pridobljeno september 2020. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi709872/>

Glaser, Karel. *Zgodovina slovenskega slovstva*. (Ljubljana: Slovenska Matica, 1894–1898.) <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RJVRIT1>. Pridobljeno 10. 10. 2020.

⁴⁷ Sernec, *Spomini*, str. 15, 22.

Pirc, Franjo. (1940). Franjo Pirc. <https://dr.ukm.um.si/izpis.php?lang=slv&id=22484>. Pridobljeno 10. 10. 2020.

Baš, Franjo. (1940). Pismo Franja Baša Niku Vrablu. <https://dr.ukm.um.si/izpis.php?lang=slv&id=25227>. Pridobljeno 10. 10. 2020.

Okrajno sodišče. (1883). Sklep okrajnega sodišča v Mariboru. <https://dr.ukm.um.si/izpis.php?lang=slv&id=25218>. Pridobljeno 10. 10. 2020

ANTON TOMŠIČ, THE FIRST SLOVENE PROFESSIONAL JOURNALIST

Summary

Anton Tomšič was the first editor of the Slovenski narod (Slovene Nation), the first Slovene daily and the first Slovenian professional journalist. He gained his first editorial experience in Graz, when he was involved in the publication of the newspaper Čitalnica. His Maribor period began in 1867 when, as a 26-year-old student, he joined the law office of the prominent Maribor lawyer Dr. Ferdinand Dominkuš as a trainee lawyer. The following year he took over the editorship of the newly founded liberal newspaper Slovenski narod (Slovene Nation), which began publication in Maribor on 2 April 1868. He was active in the circle of young politicians from Styria and collaborated as an editor with excellent colleagues, such as Fran Celestin, Fran Erjavec, Fran Levč, Fran Levstik, Josip Vošnjak and others.

Because of his editorial radicalism Tomšič was involved in two high-profile press lawsuits.

When in 1870 the newspaper Slovenski narod ran into financial difficulties, Tomšič became very engaged together with his friend Franc Skaza with the intention of establishing his own printing house. The founders left the newspaper to Tomšič and his associates with the condition to found a printing house and publish the newspaper according to the original programme.

However, Tomšič did not live to see the printing of the newspaper Slovenski narod at the National printing house. He died too soon at the age of 29. After his death, Slovenski narod was edited for three months by Ivan Železnikar, a notary trainee, and then Josip Jurčič became its editor. The following year, however, the editorial headquarters of Slovenski narod moved to Ljubljana.

Maribor's patriots set up a committee to erect a monument to Anton Tomšič, which still stands today on General Maister Square, after many complications during the relocation of Tomšič's grave from Ljudski vrt to cemetery Pobrežje.

ANTON TOMŠIČ, DER ERSTE SLOWENISCHE PROFESSIONELLE JOURNALIST

Zusammenfassung

Anton Tomšič war der erste Redakteur der slowenischen Tageszeitung Slovenski narod (Das slowenische Volk) und der erste slowenische professionelle Journalist. Seine ersten redaktionellen Erfahrungen sammelte er in Graz, als er an der Herausgabe des Zeitungsblatts Čitalnica mitwirkte. Seine Mariborer Periode begann 1867, als er als 26-jähriger Student in die Kanzlei des bekannten Mariborer Rechtsanwalts Dr. Ferdinand Dominkuš

als Praktikant aufgenommen wurde. Im folgenden Jahr übernahm er die Redaktion der neu gegründeten liberalen Zeitung *Slovenski narod*, die am 2. April 1868 in Maribor zu erscheinen begann. Er war im Kreis junger steirischer Politiker aktiv und arbeitete als Redakteur mit hervorragenden Kollegen zusammen, darunter Fran Celestin, Fran Erjavec, Fran Levč, Fran Levstik, Josip Vošnjak und andere.

Tomšičs redaktioneller Radikalismus hat ihn in den Mittelpunkt zweier viel beachteter Presseklagen gebracht.

Als die Zeitung *Slovenski narod* im Jahr 1870 in finanzielle Schwierigkeiten geriet, bemühte sich Tomšič zusammen mit seinem Freund Franc Skaza sehr darum, eine eigene Druckerei zu gründen. Die Gründer überließen die Zeitung Tomšič und seinen Mitarbeitern mit der Auflage, eine Druckerei zu gründen und die Zeitung gemäß dem ursprünglichen Programm herauszugeben.

Tomšič erlebte den Druck der Zeitung *Slovenski narod* in der Nationalen Druckerei nicht mehr. Er starb viel zu früh, im Alter von nur 29 Jahren. Nach seinem Tod war drei Monate lang der Notariatspraktikant Ivan Železnikar Redakteur der Zeitung *Slovenski narod*, dann übernahm diesen Posten Josip Jurčič. Im darauffolgenden Jahr wurde der Redaktionssitz von *Slovenski narod* nach Ljubljana verlegt.

Mariborer Patrioten gründeten ein Komitee zur Errichtung eines Denkmals für Anton Tomšič, das nach vielen Schwierigkeiten bei der Verlegung des Tomšič-Grabes vom Ljudski vrt nach Friedhof Pobrežje noch heute auf dem Platz Trg generala Maistra steht.